

Mecénás és hadvezér

„Hanem ki mellőzhetné hallgatással azt a seregszemlét, amelyet azon a napon tartott, amelyen az újhelyi helyzet rendezése után a táborral megindulva elsietett Schottwienhez... Bizony, itt nemcsak a legbölcsebb királynak és a leg hatalmasabb uralkodónak mutatta meg magát, hanem a leg tökéletesebb hadvezérnek is.”

Kedves Igazgató úr, Mélyen Tisztelt vendégek, Hölgyeim és uraim!

Hunyadi Mátyás trónra emelésének 560. évfordulójára emlékezünk. **Mecénás és hadvezér** az emlékezés tematikája – Merényi Zoltán és Somodi András álmodta meg a tablókat. E kiállítás megnyitásakor nem kezdhettem mással, mint a latinista Antonio Bonfini leírásával a magyar történelem tizedeiből. Mátyás mecénási tevékenységének – nemcsak a medievisták szerint – egyik legnagyobb döntése Antonio Bonfini alkalmazása és támogatása volt. Az ő munkásságára helyezem ma a hangsúlyt: Bonfini könyveivel érkezett Mátyáshoz, aki ezeket rögtön elolvasta és értékelt. Nemcsak Filozofatoszt fordította görögről latinra, majd Averulino építészeti traktátusát olaszról latinra, hanem – mivel **Thuróczi János** Magyar krónikája épp akkoriban jelent meg (1588), és azt az udvar finomabb ízlésű körei túrhetetlenül *barbárnak* találták – Mátyás fölkerlte a humanista ízlésűnek megismert Bonfini, hogy a magyar történelmet *reneszánsz szellemben, humanista stílusban, modern módszerekkel és méltó terjedelemben* dolgozza fel. Természetesen Mátyásnak kívánatos felfogásban...

Az elkészült mű kortársait és utókorát is lenyűgözte, 1543-ban Bázelen nyomtatásban is megjelenik az első három decas. Ennek akkora sikere lett, hogy két év múlva németre, sőt franciára is lefordították. Európai irodalmi körök is nagyra értékelték, Hans Sachs, az egyik legismertebb középkori mesterdalköltő 1561-ben dolgozta fel belőle drámai formában Bánk bán történetét. Katona József Bánk bánja is Bonfini *narratíváját* követte, noha Pray György XVIII. századi jezsuita történetíró műve, amelyet Katonától diákkorában az iskolai történelemtanítás megkövetelt, tagadta Gertrud királyné bűnösségét. Mi történik tehát? Katona Bonfini olvassa, vele versenyre kel, és újat hoz létre. Ez az antik és reneszánsz nevelés eszménye. Kontár kérdéssel: Mátyás nélkül elképzelhető Katona Bánk bánja?

Bonfininek sikerült olyan művet alkotnia, amelyet évszázadokig nem lehetett megismételni. Hogy az utókor mire tartotta, nemcsak a seregnyi kiadás jelzi, hanem az a tény is, hogy adataiban, a magyar történelemtől alkotott felfogásában jószerivel a XIX. századig iránymutató és meghatározó maradt. Csak Horváth Mihálynak sikerült megalkotnia a XIX.

század hatvanas-hetvenes éveiben, majdnem 400 évvel Bonfini után egy módszertanában, szellemiségében, illetve tárgyi terjedelmében is Bonfiniéhoz érő, egyúttal azt „felváltó” művet. Vegyük azonban észre Bonfini mögött olyan mecénás állt, mint Livius mögött Augustus, mint Horatius mellett Maecenas. Hogy milyen mecénás volt Mátyás? Arra igazán akkor döbbenünk rá, ha Bonfini műveit megcsodáljuk és felfogjuk, hány nemzedék számára volt meghatározó minta.

Hogy milyen katona volt Hunyadi Mátyás? Álljon itt a bizonyíték – Bonfini hangján:
„A sereg, amely a táborból kivonult a mezőre, hogy hadrendbe állva meginduljon a noricum hegyszorosok és völgytorkolatok elfoglalására, nyolcezer gyalogból, húszezer lovasból, kilencezer szekérből állt. A király pedig személyesen kívánta felállítani az összes hadoszlopot, és a harci feladatokat maga osztotta ki érdemesség szerint. ...Először is, ahogy a csapatok elé kilépett, csendet parancsolt, amelyet nemcsak az emberek, hanem a lovak is szigorúan megtartottak. Az első hadoszlop zászlaját kihozták a középre, és ezt ünnepélyes szavakkal, megfontolt utasításokkal saját kezűleg átadta a legkiválóbb hadastyánnak. Ezután tizenkét kardot, ugyanannyi bárdot és buzogányt adott át az érdemeseknek. A hatalmas seregben sort ki-ki úgy megtartotta, hogy ha csak egy ujjnyival is megelőzte a másikat, már tartania kellett a roppant éles szemű vezér haragjától. Akkora engedelmesség uralkodott mindenütt, akkora volt a vezér iránti szeretettel párosult félelem és tisztelet, hogy parancsát mindenki a szónál gyorsabban teljesítette, és hogy utasításának eleget tegyen, az életét is semmibe vette. Akkora csönd honolt mindenütt, hogy a parancsszón kívül nemhogy emberi hang, de egy lónyeringés sem hallatszott sehol.

Ezután, ahogy az egyes hadoszlopok kissé előbbre haladtak, adott jelre a fejedelem előtt hadgyakorlatot mutattak be, és a sorok váltakozva fejlődtek hol ék alakba, hol körbe, hol három- vagy négyszögbe, fűrész meg olló formájára. .. Bizonyára csodálatos, amit elbeszéltünk, hiszen Itáliában ilyet sohasem látni. Aki ebben az időben a pannóniai táborban körülnézett, ott is láthatott számos Curiust, Camillust, Fabriciust, számos Fabiust, Scipiót, Aemiliust. Mátyás pedig szó és valóság szerint mintázta Caesart vagy Sándort.”

Milyen katona volt Hunyadi Mátyás? Korának a katonája! Reneszánsz katona. Tanulta, olvasta, ifjú korától megélte Caesar, Alexandrosz életét, hadi és politikai tetteit. Példamutatása és virtusra éhes szeme életre keltette a magyar Camillust, Scipiót, Aemiliust: Kinizsit, Magyar Balázst, Szapolyai Istvánt. Milyen hadvezér volt Hunyadi Mátyás? Birodalmat létrehozó vezér. A regnumot imperiumra váltó rex. Birodalma két oszlopon nyugodott: adópolitikáján és állandó hadseregén. Állandó hadseregén, amelynek minden katonáját a saját nyelvén szólította, állandó hadseregén, mely lenyűgözve érezte a náluk

katonai diszciplínákban is műveltebb, kémkedéseiben arcpirítóan vagány és vakmerő, de irányításra, vezetésre született urukat. Milyen katona volt Mátyás? *Konzseniális*. A seregének fegyelmezett hadtestmozdulataival szinte kizárta a véletlent a csatamezőn. Végig, a felvonulástól a zsákmány elosztásáig, kézben tartotta fegyelmezett személyéhez hű hadseregét. Úgy érezte ez, a sereg, ahogy Alexandrosznál és Caesarnál: nem az parancsol, akinek hatalma van, hanem az parancsol, akinek engedelmeskednek. Hunyadi Mátyás mint katona mindig keresztülvitte az akaratát.

Nem véletlen, hogy a népi képzelet és a költői emlékezet olyan magasságba helyezte figuráját, az oknyomozó történelem reális világa fölé, a legendák világába, ahová valóban vágyott, hogy onnan az emlékező kegyelet hangján kell búcsúznunk, Bonfinival: „...*halála után pedig a Duna szerfelett megduzzadt, sok falut és parti várost elöntött, hogy az ország védnökének távozása után a Pannóniákat megoltalmazza a törökök betörésétől. Az oroszánok is, amelyeket Budán tartottak, mind elpusztultak azon a napon, amelyen a király. Továbbá ebben az időben Budán nem láttak egy hollót sem, ellenben Fehérvárott, ahol Magyarország királyainak sírjai találhatóak, annyi egymásra károgó holló tűnt fel, hogy abból mindenki könnyen megsejthette az uralkodó halálát.*”

Liviustól megtanulta Bonfini, hogyan kell nemzeti történelmet írni és nemzeti hősokeket kreálni. Mátyás mecénási háttere nélkül... mi lett volna? Hogy állna a magyarok dolgairól az emlékezet? Ki ez a mecénás? Ki ez a katona? Ki ez az ember?

Jó olvasgatást, gondolkodást, nézelődést, elmélkedést kívánok a kiállításához.